

Vlaanderen
is erfgoed

WAT ZIT ER IN DE GROND?

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Archeologische
hoogtepunten
van 2025

onroenderfgoed.be

COLOFON

TITEL Wat zit er in de grond? Archeologische hoogtepunten van 2025

REEKS Wat zit er in de grond? Nr 2

EINDREDACTIE Emma Klein, Erwin Meylemans, Kris Vandevorst

GRAFISCHE VORMGEVING Onroerend Erfgoed
JAAR VAN UITGAVE 2026

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed,
Wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Overheid,
Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency,
Scientific Institution of the Flemish Government, policy
area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER Peter De Wilde

OMSLAGILLUSTRATIE VOOR Opgraving in Onze-Lieve-
Vrouw-Waver (© Onroerend Erfgoed)

OMSLAGILLUSTRATIE ACHTER Opgraving in het centrum
van Torhout (© RAAP België)

Agentschap Onroerend Erfgoed
Koning Albert II-laan 15 bus 236 1210 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroerenderfgoed.be
www.onroerenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis
Hergebruik v1.0.

This work is licensed under the Free Open Data Licence
v1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons
Naamsvermelding 4.0 Internationaal-licentie.

Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>
om een kopie te zien van de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons
Attribution 4.0 International License. To view a copy of
this license,

visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

<https://doi.org/10.55465/MHK16178>

ISSN 3041-7295

D/2026/3241/167

INHOUDSTAFEL

Voorwoord

Het archeologisch traject

Het dagelijkse leven

Wijnegem - Kwaliteit van bij ons	10
Roeselare - Realiteit die fictie overtreft ...	12
Herentals - Eeuwenoude geurhinder	15
Maldegem - Meters mest	16
Torhout - Wat doe je zonder archief?	17

Rituelen

Mechelen - Omgeven door heuvels	20
Tongeren - In goed gezelschap	21
Maldegem - In besloten kring	22

Moderne wetenschap

Syntheseonderzoek Aliment - Beestenboel	26
Rupelstreek - Potje breken, potje... namaken?	27
Maldegem - Ringentelling	28
Maldegem - Romeinse houthonger	29

Publiekswerking

Brugge - Aliment	32
Gent - The Loop in de bronstijd	32
Deinze - De kleine stad in de middeleeuwen	33
Oost- en West-Vlaanderen - La Tène- bewoning ten westen van de Schelde	33

Voorwoord

In Vlaanderen wordt veel gegraven, en dat is blijkbaar nooit anders geweest. Een nieuwe riolering, kmo-zone of appartementsgebouw: veel grote bouwwerven hebben archeologie als “nuttig bijverschijnsel”. Bodemingrepen geven onderzoekers de kans in de grond op zoek te gaan naar sporen van het verleden en een hoofdstuk toe te voegen aan het verhaal van de mensen die daar ooit leefden. Want waar je ook graaft: verhalen vind je bij de vleet.

Soms leveren werven wat ongemak op. Je straat is dan een hele tijd enkel nog te voet toegankelijk en het lijkt alsof de archeologen de werken met hun onderzoek vertragen. Dat is voor buurtbewoners op dat moment niet leuk. Maar gelukkig is archeologisch graafwerk ook het perfecte moment voor publiekswerking. Opensleuvendagen en tentoonstellingen rond lokale opgravingen lokken steevast veel “sleufgapers”. Alle activiteit doet bij de bezoekers het besef groeien dat archeologisch onderzoek een wezenlijke maatschappelijke bijdrage kan leveren en mee kan zorgen voor een gemeenschap begeesterd door erfgoed.

Maar hoe dan? Wat leren we uit enkele scherven, een bakstenen funderingsmuur, wat verkoolden zaden en pollen? Veel meer dan je zou denken, als je onderzoekers een kans geeft. Zoeken naar verhalen via het opbouwen van kennis, dat is wat we in Vlaanderen met velen doen en dat is wat we in deze brochure willen uitleggen.

Waarom noemen we een archeologische vondst “van belang”? Hebben we een uniek voorwerp aangetroffen? Of is het belangrijker om zoveel mogelijk puzzelstukjes te verzamelen die – eens samengelegd – een duidelijker beeld geven van het grotere geheel? De datering van een houten plank droeg bij tot het besef dat de Romeinen ons hele landschap hadden kaalgekap. Een stenen werktuig gevonden in Antwerpen, leerde ons dat de prehistorische mens eigenlijk ging shoppen voor stenen in Tienen. In kleine voorwerpen schuilen vaak grotere waarheden; dat zijn dus wel heel belangrijke stukjes hout en steen.

Niet elke archeologische vondst is op het eerste gezicht spectaculair. Maar in hun eenvoud verbergen ze verhalen over onze voorouders, over eeuwenoud vakmanschap, over dromen en geloof in een ander tijdperk. In deze brochure vertellen we de verhalen achter een handvol recente ontdekkingen. Verse verhalen dus, zoals onze asperges of hopscheuten rechtstreeks uit de ondergrond en erg lekker indien juist geoogst en klaargemaakt.

Veel leesplezier!

Peter De Wilde

Administrateur-generaal agentschap Onroerend Erfgoed

Wat zit er
in de grond?

Wij onderzoeken het voor jou,
samen met onze partners.

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

www.onroerenderfgoed.be

HET ARCHEOLOGISCH TRAJEKT

In Vlaanderen wordt er enkel opgegraven wanneer de bodem verstoord zal worden door bouwwerken. Een archeologische opgraving is dus het gevolg van een geijkt voortraject dat start met de aanvraag van een omgevingsvergunning. Voldoet je aanvraag aan bepaalde parameters, dan wordt er een archeologienota opgemaakt. Dat is louter bureauwerk, en schat in hoe groot de kans is dat er bij de geplande graafwerken iets van archeologische waarde zal gevonden worden. Is het antwoord positief, dan volgt er een meer diepgravend onderzoek. Maar de archeologen moeten zich uiteraard beperken tot de percelen die aangeduid zijn in de omgevingsvergunning. In Vlaanderen gebeurt dit enkele honderden keren per jaar.

Je kan alle eindverslagen van 2025 nalezen op onze website.

Een overzicht van de syntheseonderzoeken die sinds 2018 met Vlaamse steun zijn afgewerkt, vind je eveneens op onze website.

Van elk van die opgravingen wordt een **eindverslag** gepubliceerd (182 in 2025). Van al die eindverslagen wordt de nieuw vergaarde kennis gebundeld per archeologische periode, in een lijvig rapport dat vooral voor archeologen van nut is. Daaruit hebben wij voor jou de mooiste en meest begeisterende verhalen uitgezocht en op een rijtje gezet. Let wel, de opgravingen waarover je hier leest hebben niet plaatsgevonden in 2025, maar enkele jaren eerder. Archeologen hebben na het terreinwerk immers tijd nodig om de vondsten te bestuderen, de sporen te interpreteren en hun bevindingen neer te schrijven in een eindverslag. Dat proces duurt gemiddeld twee jaar.

Regelmatig gaan onderzoekers aan de slag met die eindverslagen, thematisch gebundeld, om de resultaten te vergelijken en te combineren. In deze **syntheseonderzoeken** vormt zich het bredere plaatje van bepaalde menselijke activiteiten in een specifieke periode of regio. Het is de ultieme interpretatie van archeologische opgravingsresultaten, die ons het meeste leert over onze voorouders.

CO. ZONDA
MEMORIALS
MUNICIPALITAT
05 05 20
1974 10 12
MAGD-4, 9431

HET DAGELIJKSE LEVEN

Hoe zag het gewone leven er vroeger uit? In de prehistorie, bij de Romeinen, in de middeleeuwen, aan het front in de Eerste Wereldoorlog? Archeologie geeft op die vraag een antwoord! Waardoor we weer wat beter zicht krijgen op het verhaal van onze voorouders. Ook in 2025 leerden we zo weer heel wat bij over het dagelijkse leven in onze contreien.

Kwaliteit van bij ons

Wijnegem

Vlaamse streekproducten met een onberispelijke reputatie in binnen- en buitenland, het is van alle tijden. Zelfs in de prehistorie bestonden ze al. De jagers-verzamelaars van meer dan 6000 jaar geleden maakten grote reizen om de juiste grondstof te vinden voor hun stenen werktuigen. Sommigen stapten daarvoor zelfs helemaal van Antwerpen naar Tienen.

Vandaag kennen we Wijnegem vooral als een plek waar men van heinde en ver naartoe trekt om allerhande spullen te kopen. Maar bij een opgraving aan de Turnhoutsebaan vonden archeologen bewijs van de omgekeerde beweging. Ze troffen er namelijk meer dan 3000 vondsten van Wommersomkwartsiet aan. Wommersom, nu een lieflijk en landelijk dorpje tussen Tienen en Sint-Truiden, was in de prehistorie dé plek om je steen van topkwaliteit te halen. Daar kon je dan bijvoorbeeld pijl- of speerpunten van maken.

De mensen kwamen van zo ver als Nederland en Duitsland om grote knollen van dit begeerde kwartsiet te scoren. Maar in dit geval dus van Wijnegem, 70 kilometer verderop. Thuis verwerkten ze de kwartsietknollen tot levensnoodzakelijke wapens en werktuigen. Maar hoe kunnen we daar zo zeker van zijn? Wie zegt dat ze die voorwerpen niet kant en klaar via handel verkregen hebben? Gekocht in het Wommersom Shopping Center misschien?

Wel, er zijn in Wijnegem ook veel minuscule stukjes steen gevonden, zogenaamde afslagjes. Dat is afvalmateriaal van het productieproces van die werktuigen. Specialisten ontdekten via *refitting* dat dit afvalmateriaal behoorde tot dezelfde knollen kwartsiet waarvan de gevonden werktuigen gemaakt zijn. Ze zijn dus ter plekke vervaardigd. Hét bewijs dat de prehistorische jager-verzamelaar niet alleen joeg op levende prooien. Soms kwam hij al eens thuis van een verre jacht met een stenen knol.

Refitting is: zoeken hoe kleine stukjes steen weer in elkaar passen.

Prehistorie-archeologie is: het terrein in vakjes verdelen, uitscheppen en zeven, op zoek naar kleine stukjes steen.

Refitting is puzzelen voor gevorderden. Op een opgraving verzamelen de archeologen niet alleen de afgewerkte stenen werktuigen. Ook het afval, zoals afgesprongen schilfers en reststukjes, rapen ze op. Wanneer je die minuscule stukjes geduldig weer in elkaar puzzelt, kan je de oorspronkelijke steenknoel weer samenstellen. Daaruit leer je hoe een voorwerp gemaakt werd, en waar op de site het atelier van de prehistorische vakman zich precies bevond.

Een houten 'gladder', om dierenhuiden los te maken.

Realiteit die fictie overtreft

Roeselare

Voor de meest spectaculaire vondst in dit boekje moeten we naar Roeselare. Daar waren in een kleigroeve bij een steenbakkerij al enige tijd paleontologen van Lithos Harelbeke vzw op zoek naar prehistorische fossielen. Toen ze ook gebruiksvoorwerpen begonnen te vinden, riepen ze de hulp in van professor archeologie Philip Van Peer van de KU Leuven. Hij identificeerde de vindplaats als een neanderthalersite uit het Eemiaan-tijdperk, zo'n 123.000 jaar geleden. Hij is ervan overtuigd dat ze uniek is in de wereld.

Wat is er zo bijzonder aan deze site?

Philip Van Peer: Die paleontologen hebben niet alleen stenen werktuigen aangetroffen, maar ook instrumenten in been en in hout. Wat heel uitzonderlijk is, want houten werktuigen van honderdduizenden jaren oud vind je eigenlijk nòdit. Vindplaatsen uit het Eemiaan, een warme tussenijstijd, zijn sowieso heel zeldzaam in Europa.

Vertel eens over die werktuigen?

De benen voorwerpen zijn zogenaamde 'gladders'. Ze zijn allemaal op dezelfde wijze gemaakt en dienden onder andere om de huid van karkassen los te maken. Het gereedschap vertoont intense slijtsporen die alleen maar het gevolg kunnen zijn van langdurig gebruik. Veel langer dan het verblijf op deze site. De houten voorwerpen zijn gemaakt van es en wilg, destijds zeldzame boomsoorten die op de site zelf niet voorkwamen. Het waren dus niet zomaar stukken hout of been die ze ter plaatse opraapten en gebruikten.

Alles wijst erop dat deze neanderthalers overal hun persoonlijke toolkit mee naartoe namen, net als een ervaren vakman. Er is een bijzondere esenhouten stok gevonden met geometrische inkepingen. Die kunnen symbolisch zijn, of een eigendomsmerk, maar momenteel wordt onderzocht of de stok gediend heeft om huiden te ontharen.

Drie 'gladders' uit been van 123.000 jaar oud.

Gebruikt door een neanderthaler die gespecialiseerd was in het verwerken van karkassen?

Mogelijk wel. Er is op deze site veel dierlijk bot gevonden. Het onderzoek loopt nog, maar voorlopig zijn er weinig slachtoppen op teruggevonden. Die zou je wel verwachten na een jachtpartij: groot wild wordt afgeslacht en ter plekke van zijn vlees ontdaan. Maar blijkbaar hadden deze neanderthalers nog andere redenen dan jacht om op deze plek aanwezig te zijn.

Welke dan wel? Hou ons niet langer in spanning.

Wel, volgens mij was deze plek een goede bron van dierlijke grondstoffen. De ligging in het toenmalige landschap is bijzonder: waar een riviertje een vlakte instroomde en wat verderop in een meer uitmondde. Daar bleven regelmatig meegevoerde dode dieren achter op de oevers. Die kadavers waren interessant voor hun huiden en botten, waarvan de neanderthalers dagelijkse gebruiksvoorwerpen konden maken. Misschien waren hun versleten gladders wel aan vervanging toe?

Er wordt vaak verondersteld dat stenen werktuigen vooral dienden om andere werktuigen uit organische materialen te maken. Maar die vinden we bijna nooit terug. Hier in Roeselare zijn ze wel bewaard en krijgen we een uitzonderlijke inkijk in die technologie.

Wat moeten we ons voorstellen bij de mensen die daar aan de slag gingen?

Zonder twijfel was het een groepje van slechts enkele individuen, dat voor een korte tijd naar deze plek kwam met een bepaald doel voor ogen en met de nodige uitrusting. We weten ook zeker dat deze of een aanverwante groep hier meerdere keren aan het werk is geweest. Een strategische site als deze zat ongetwijfeld in het collectieve geheugen van de populatie in het hele Scheldebekken. ➤

De zwarte veenlaag waarin het gereedschap zich bevond, zit zes meter onder de grond en werd onderzocht via boringen.

De voorwerpen zijn prachtig bewaard. Hoe is dat mogelijk?

Ze zijn gevonden op een diepte van zes meter, in een veenlaag boven een ondoordringbare klei van miljoenen jaren oud. Daardoor zijn ze permanent onder water gebleven, wat ideaal is voor de bewaring van organisch materiaal. Deze voorwerpen hebben 123.000 jaar lang in de koelkast gezeten.

Dit is trouwens maar het topje van de ijsberg, want wat verderop ligt dat intussen verdwenen meer. Dat is bevestigd door booronderzoek. Je kan de contouren ervan zelfs vandaag nog zien met het blote oog. Volgens mij kunnen er daar, op de oever van dat meer, nog grotere ontdekkingen gedaan worden. Dit is echt wel een vindplaats waar de realiteit de fictie kan overtreffen, uniek Vlaams erfgoed!

De site in Roeselare vertoont grote gelijkenissen met Schöningen in Duitsland, de vindplaats van de best bewaarde en oudste jachtwapens ter wereld. Daar werden in 1992 zeven intacte houten speren van 300.000 jaar oud ontdekt, naast 10.000 botten van wilde paarden. In 2013 opende er een onderzoeksmuseum dat jaarlijks 50.000 bezoekers lokt. De opgravingen gaan er nog steeds door.

<https://forschungsmuseum-schoeningen.de/en/research>

Een houten stok die mogelijk diende voor de ontharing van dierenhuiden.

© ALL-ARCHEO BV

Vier van de tien houten leerlooierskuipen, omgeven door een bakstenen rand.

Eeuwenoude geurhinder

Herentals

Soms ontdek je met archeologie dingen uit een meer recent verleden, waarvan je denkt: waarom wisten we dit nog niet? Een terrein in de Burchtstraat in Herentals behoorde lang tot het 17de-eeuwse begijnhof, wat later stond er een school. In de 19de eeuw stond er een L-vormig gebouw, dat je nog kan zien op topografische kaarten uit die periode. Archeologisch onderzoek bracht nu aan het licht waarvoor dat gebouw diende: er stonden tien grote, stinkende houten kuipen in. Bewijs van een leerlooierij in het centrum van Herentals.

Een leerlooierij was niet meteen een aangename plek. Het loopproces, om van rauwe dierenhuiden stevig leer te maken, is stinky business en kan maanden duren. Met behulp van urine worden de huiden ontdaan van vleesresten en haar. Looizuur zorgt er vervolgens voor dat ze niet bederven. Tijdens de opgraving in 2023 kwam de urineachtige looiersgeur nog steeds vanuit de diepte naar

boven. Die typische geur kwam van de opvulling van de houten kuipen. Als looizuur gebruikten ze een mengeling van eikenschors en water, ook wel run genoemd. Dat bruinrode goedje waarmee de huiden werden bedekt, was nog steeds talrijk aanwezig in de vaten.

Het hout van de looierskuipen stamt uit de grensstreek tussen Finland en Rusland. Volgens dendrochronologisch onderzoek is het er gekapt na 1770. Vermoedelijk hadden de planken een eerste leven in de transportsector als tonnen. Later zijn de planken dan hergebruikt in de leerlooierskuipen in Herentals. De leerlooierij zal dus gesticht zijn ten vroegste aan het einde van de 18de eeuw of het begin van de 19de eeuw. Aardewerkscherven uit de opvulling bevestigen die datering. Nog niet zo heel lang geleden dus, maar toch wisten we het niet meer.

Meters mest

Maldegem

Een potstal is geen stal om je potten in op te slaan. Het is een heel specifieke veestal waarin mest *opgepot* wordt, ontworpen voor maximaal mestrendement. Deze Romeinse uitvinding was typisch iets voor onze streken, en bedoeld om armere landbouwgrond, zoals zandgrond, meer te laten opbrengen. Dat was nodig, want in deze bloeiende periode nam de bevolking stevig toe.

Recent werd er zo een Romeinse potstal ontdekt in Maldegem. Toen een industriezone aan de Ringbaan ging uitbreiden, werd een zone van bijna tien hectare opgegraven door archeologen. Er kwamen boeiende vondsten uit verschillende periodes naar boven. Je zal daarom merken dat Maldegem in dit boekje nog enkele keren terugkeert!

Maar hoe werkt nu het principe van een potstal? Heel eenvoudig: een beetje als het opbouwen van een lasagne. De aarden stalfloer wordt bedekt met stro, bladeren of heidezoden. De dieren die in de wintermaanden op stal staan, droppen er een laag mest op, die opnieuw wordt afgedekt met stro. Zo gaat dit een tijdje door tot wanneer de lagen tot soms wel een meter hoog reiken. Dik genoeg om in de lente weg te scheppen en uit te voeren over de akkers. Vooral in streken met een zandige bodem maakte deze methode de grond rijker en productiever. Mest uitrijden over akkers is nog steeds standaardpraktijk, en potstallen kan je vandaag soms nog terugvinden op bioboerderijen. Maar het waren wel de Romeinen die als eerste op het idee kwamen.

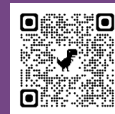
Van de potstal blijft vandaag niet meer over dan een donkere vlek in de bodem.

© THV DR&G

Archeologen deden een syntheseonderzoek van meer dan honderd Romeinse potstallen in Vlaanderen en Zuid-Nederland. De publicatie geeft een diepere inblik in het ontstaan van dit landbouwfenomeen, wanneer precies de potstallen ten tonele verschenen en wat de redenen hiervoor konden zijn.

SYNTAR 14: Potstallen, een raar woord?

<https://www.onroerendergoed.be/blog/syntar-14-potstallen-een-raar-woord>

Het bodemarchief is metersdik en zit tsoekvol boeiende kennis.

© RAAP BELGIE

Wat doe je zonder archief?

Torhout

De prehistorie onderscheidt zich van de rest van de geschiedenis, omdat we er geen geschreven bronnen over hebben. De Romeinen waren de eersten die pen en papier ter hand namen, en zo hun verhaal voor de komende generaties achterlieten. De geschriften in bibliotheken en archieven gaan soms terug tot de vroege middeleeuwen, en ze brengen stuk voor stuk het relaas van wat er daarvoor zoal gebeurd is.

Een stadsarchief is handig wanneer je de geschiedenis van bijvoorbeeld Torhout wil onderzoeken. Alleen, Torhout heeft een probleem: bij de Beeldenstorm in 1578 ging het volledige stadhuis in vlammen op, samen met het archief! Een groot deel van de kennis over het ontstaan van Torhout ging daarmee voorgoed verloren.

Maar geen nood! Toen archeologen in grote delen van het centrum van Torhout aan de slag gingen door infrastructuurwerken, was dat de gelegenheid bij uitstek om die verloren gegane kennis opnieuw te vergaren. Sporen van wat we niet meer wisten over de periode vóór de 16de eeuw, kwamen langzaam weer naar boven.

Van de 11de tot de 13de eeuw beleefde Torhout haar Gouden Tijd. De stad was toen beroemd voor haar handelsbeurzen, die kooplieden uit heel Europa aantrokken. De archeologen ontdekten de fundamente van de grote hal waar die beurzen gehouden werden. Ze was helemaal opgetrokken uit baksteen, toen een nieuwe en heel dure technologie.

Maar ook in de Romeinse periode was de vicus Torhout een welstellende plek. De onderzoekers vonden er aardewerk van hoge kwaliteit, en de resten van een stenen gebouw met een hypocaustum of vloerverwarming. Geen onbemiddelde bewoners dus.

Gelukkig is er dus archeologie, en het bodemarchief stelt nooit teleur.

Reconstructie van een Romeins graf in het Tiense stadsmuseum © ONROEREND ERFGOED

RITUELEN

Rituelen en gebruiken zijn al vele eeuwen een essentieel onderdeel van onze samenleving. In Vlaanderen vinden we sporen terug van begrafenis- en crematierituelen, religieuze handelingen en feestgebruiken uit lang vervlogen tijden. Ze leren ons niet alleen hoe onze voorouders omgingen met het leven en de dood, ze zijn vaak ook heel precies te dateren.

Reconstructie van een funerair landschap uit de ijzertijd in Postel. Zo kan het er ook in Kerkenbos uitgezien hebben.

Omgeven door heuvels

Mechelen

Zo'n 3000 jaar geleden, in de overgang van de bronstijd naar de ijzertijd, leefden de mensen generatieslang in kleine hoevees verspreid over het landschap. Ze werkten op het land, hadden wat vee en voorzagen vooral in hun eigen onderhoud. Wanneer een familielid overleed, werd diens urne begraven in de buurt, op een plek gedomineerd door clusters van grote en kleine grafheuvels, omgeven met palen en kringgreppels. Het was een sterk visuele plek vol traditie en identiteit.

Opgravingen in Kerkenbos bij Mechelen scheppen een goed beeld van de omgang met de dood in die tijd. Het crematieritueel maakte de ziel vrij van het lichaam, klaar voor wat komen zou. De urne begroef men in een nieuwe grafheuvel in de buurt van andere, oudere grafmonumenten. Zo ontstond een echt funerair landschap. De resten van de oudste heuvel in Kerkenbos stammen uit de middenbronstijd. Het was toen een imposante vorm van 16 meter diameter, die honderden jaren lang zichtbaar bleef. Het was een ijkpunt in het landschap, een cultusplaats voor een familie, een markering van hun grondgebied. De generaties die volgden bleven ernaar terugkeren voor kleinere begravingen en rituelen rondom de grote grafheuvel.

© ONROEREND ERFGOED

Een urn uit het ijzertijdgrafveld.

© ONROEREND ERFGOED

Een net opgegraven urn op het grafveld.

De prehistorische mens leefde in een landschap gevormd door herinneringen en tradities. Hij had een nauwe verbondenheid met het verleden en een visuele impact op al wie voorbijkwam.

In goed gezelschap

Tongeren

Een hond kan een verrijking zijn voor je dagelijkse leven. Dat wisten de Romeinen ook al. Zij introduceerden de hond als huisdier in onze contreien, in een brede waaier van rassen en afmetingen. Niet alleen als waakhond, ook als gezelschapsdier.

Een opgraving in Tongeren legde daar een heel mooi stukje bewijs van bloot. Daar vonden archeologen het bijna volledige skelet van een middelgrote hond. Dat hij mooi begraven was, zegt iets over de rol die dit dier bij leven gespeeld heeft in zijn Romeinse gezin. Maar er is meer, want in dit graf zat ook een bijgift: een stukje dakpan met de afdruk van een hondenvoet. Wie weet van dezelfde hond? Bijgiften waren standaard in Romeinse mensengraven. Ook bij honden waren ze niet zo ongewoon. In Vlaanderen en daarbuiten worden regelmatig ritueel geplaatste potjes en dergelijke teruggevonden bij Romeinse hondenskeletten. Deze geliefde huisdieren zijn na hun dood duidelijk met de nodige eerbied behandeld.

Maar er is een keerzijde, want niet alle begraven Romeinse honden zijn een natuurlijke dood gestorven. Vaak zijn ze zelf bijgelegd in mensengraven, geofferd voor een hoger doel. Puppy's waren bijvoorbeeld favoriet in genezingsrituelen. Honden werden ook gelinkt aan Hecate, godin

van de onderwereld, die vaak met haar roedel ten tonele verscheen. Een hondenoffer in een mensengraf moest de overledene begeleiden naar de onderwereld.

Een mooie illustratie hiervan (te zien op bladzijde 18 van deze publicatie) is de reconstructie van een Romeins graf uit het Tiense Grijpenveld, die je daar kan gaan bekijken in het stadsmuseum. Daar waren maar liefst twaalf honden bijgelegd. De volwassen exemplaren dienden waarschijnlijk als begeleiders, terwijl de puppy's een zuiverende functie hadden.

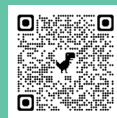
Bij de hond zat een stukje dakpan met de afdruk van zijn pootje

© NATASIA DE WINTER

Wil je meer weten over het leven van de Romeinen in Tienen en omstreken? Luister dan naar specialisten Marleen Martens en Else Hartoch in onze podcast De ArcheoToog.

<https://www.onroerendergoed.be/publicaties/de-archeotoog-de-romeinse-revolutie-duistere-geheimen>

Een middelgrote Romeinse hond, gevonden in Tongeren.

TO-23-EL
2023H16 1
WP2 VL2 S20 V2

© NATASIA DE WINTER

In besloten kring

Maldegem

We keren terug naar de grote opgraving in Maldegem, waar we ook al een potstal terugvonden. De volgende vondst is wat geheimzinniger, en vraagt wat giswerk van de archeologen. Ze stootten namelijk op een *enclosure*: een rechthoekige greppelstructuur met een lengte van een tiental meter die waarschijnlijk een funeraire betekenis had.

Enclosures zijn een beetje het mysterie van de oudheid. Ze worden af en toe gevonden in Vlaanderen en Nederland, in de buurt van grafheuvels uit de ijzertijd of de Romeinse tijd. Maar ze bevatten zelden resten van een begraafing. Die liggen doorgaans allemaal errond. Archeologen vinden wel dikwijls aardewerk terug binnen de structuur, ritueel gebroken en soms ook verbrand. Misschien waren het dan eerder cultusplaatsen, waar bepaalde rituelen werden voltrokken ter ere van een overledene?

In de enclosure van Maldegem vonden de archeologen slechts een klein beetje aardewerscherven terug. Die leidden slechts tot een ruime datering van late ijzertijd tot Romeinse tijd. Het draagt alleen maar bij tot het mysterie.

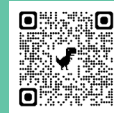
© THV DH&G

De zwarte contouren van een enclosure, een mysterie uit de oudheid.

Enclosures zijn rechthoeken, gevormd door een v-vormige, ononderbroken greppel. Er is geen opening die als ingang diende. Archeologen vermoeden dat de gesloten structuur een metafoer is voor de barrière tussen de werelden van de doden en de levenden.

Wil je meer weten over enclosures? Luister dan naar specialist Roosje de Leeuwe in onze podcast De ArcheoToog.

<https://www.onroendergoed.be/publicaties/de-archeotoog-de-kelten-bij-toutatis>

MODERNE WETENSCHAP

Archeologie is niet enkel graven met gekromde rug, of zittend op de knieën schrapen met een truweel. Een archeologische site bevat zoveel meer data dan je met het blote oog kan zien. Om die verborgen kennis te ontgrendelen, gebruiken we de modernste laboratoriumtechnieken, die steeds verder ontwikkeld worden. Zo kunnen we exact te weten komen wanneer een boom gekapt is, waar een pot uit aardewerk gemaakt is, of hoe groot de dieren vroeger waren.

Beestenboel

Jaarlijks worden er duizenden dierenbotten opgegraven, en elk botje vertelt een eigen verhaal. Je kan eruit leren welke rol dieren speelden in het leven van de mens, en hoe die dieren daardoor zelf evolueerden.

Sinds de prehistorie was veeteelt een dagelijkse activiteit voor bijna elke mens op aarde, om in het eigen levensonderhoud te voorzien. Pas vanaf de late middeleeuwen evolueerde veeteelt tot een echte industrie. Archeologen bestudeerden in een syntheseonderzoek wat die evolutie betekende voor de fysieke bouw van de dieren zelf. Daarvoor bekeken ze botmateriaal uit oude opgravingen. Niet verwonderlijk dat het meestal toebehoorde aan de klassieke boerderijdieren: runderen, varkens, schapen en geiten.

De onderzoekers stelden vast dat deze soorten veel kleiner waren in de middeleeuwen. Koeien en schapen kregen pas vanaf de 17de eeuw een ferme groeisceut. Varkens zijn waarschijnlijk al enkele eeuwen eerder beginnen te groeien. Fysieke groei is een logisch gevolg van de intensiteit waarmee deze dieren gekweekt werden. Ze moesten opbrengen, en aan een groot beest zit meer vlees. Maar die evolutie gebeurde dus niet gelijktijdig voor elke soort.

Soms komen er diersoorten aan het licht die meer tot de verbeelding spreken dan rund of schaaap. Bij grote werken aan de Antwerpse Leien zijn wolvenbotten met vilsporen ontdekt. Wist je dat de wolf eeuwenlang aanwezig was in het Antwerpse en, net als vos en marter, bejaagd werd voor zijn pels? Nog een opmerkelijke vondst tijdens dezelfde werken: een vakkundig doormidden gehakte wervel van een walvis, duidelijk bedoeld voor consumptie. Enkele hooggeplaatste figuren hebben zich waarschijnlijk tijdens een feestmaal tegoed gedaan aan dit koninklijke dier. Of de walvis gevangen is of simpelweg aangespoeld, was niet meer te achterhalen.

Hier en daar wordt er zelfs een aap opgegraven. Vermoedelijk gaat het dan om een exemplaar dat als *fooraapje* dienstdeed. Minder frivol zijn de 700 hondenschedels in een massagraf in het Antwerpse Rivierenhof. Dieren die doodgeknuppeld zijn door de fameuze *hondenslayers*, een knokploeg die honderd jaar geleden een opstoot van hondsdolheid bij straathonden moest inperken.

Er zijn niet echt zichtbare verschillen tussen het skelet van een geit en een schaaap. Wanneer een archeoloog een bot vindt, kan die wel zien dat het van een schaaap of geit was, maar zal nooit met zekerheid kunnen zeggen van welk van die twee. Het leidde tot de veelgebruikte term schaaapgeit, maar soms wordt ook weleens scheid of gaap gezegd.

Enkele van de meer dan 700 hondenschedels, slachtoffers van Antwerpse hondenslayers.

Potje breken, potje ... namaken?

Waar koop jij je kookgerei? Online of bij Ikea? Beeld je eens in dat je duizenden jaren geleden leefde. Toen moest je naar de plaatselijke pottenbakker wanneer je iets had laten vallen. Die maakte dan een nieuwe kookpot voor jou, op een manier waarvan archeologen vandaag zeggen dat ze 'typisch voor die periode of streek' is.

Ervaren archeologen puzzelen met wat scherven en kunnen zo vrij eenvoudig de oorspronkelijke vorm van een pot achterhalen. Leeftijd leiden ze af uit de vorm van de pot en de manier waarop die gemaakt of versierd is. Maar wist je dat ze ook kunnen ontdekken waar hij gemaakt is? Daarvoor onderzoeken ze de samenstelling van de scherven.

Die kan je achterhalen met een fijn stukje spits-technologie, genaamd Wavelength Dispersive X-ray Fluorescence (WD-XRF). Deze techniek leest de karakteristieken van de klei die de pottenbakker gebruikte.

Met scherven kan je niet alleen puzzelen, je kan ze ook analyseren op hun herkomst.

© VLAAMS ERFGOED CENTRUM

© VLAAMS ERFGOED CENTRUM

Wanneer je die vergelijkt met geologische stalen uit verschillende regio's, dan kom je uit op de plek waar de pot gemaakt is. En nu wordt het echt interessant, want zo weet je ineens ook of die pot van een handelsreiziger gekocht is of lokaal gemaakt.

Voor een syntheseproject onderzochten archeologen een heleboel ijzertijdaardewerk, gevonden in de Rupelstreek en Klein-Brabant. Ze kwamen tot de vaststelling dat het gemaakt was van een lokale rivierklei, maar dat de vorm leek op aardewerk uit Noord-Frankrijk. Wat was daar aan de hand? Simpel: ook 3000 jaar geleden waren mensen gevoelig voor modetrends. Er waren in de ijzertijd contacten met het buitenland, en zo leerde men de Noord-Franse stijl van pottenbakken kennen. Maar in plaats van dat aardewerk aan te kopen, zijn ze het thuis massaal gaan kopiëren. En dat is wat er 'typisch voor die periode of streek' is aan ijzertijdaardewerk uit de Rupelstreek. Ze zagen iets van *ginder*, en maakten het tot iets van *hier*.

© THV-DH&G

Ringentelling?

Maldegem

We keren voor de laatste keer terug naar de grote opgraving in Maldegem. Naast potstallen en een enclosure, was er nog een andere belangrijke vondst. De archeologen vonden er een grote hoeveelheid hout dat gebruikt was als bekisting van een waterput. Een dendrochronoloog ging met zeventien planken aan de slag en ontdekte dat de waterput uit de Romeinse tijd stamt, uit de eerste eeuw na Christus.

Een dendrochronoloog is iemand die op basis van de jaarringen in archeologisch hout probeert te achterhalen wanneer de boom in kwestie gekapt is. Zo kan hij bepalen hoe oud een houten voorwerp is. In dit geval dus de bekistingsplanken van een waterput. En dat kan vrij precies, want in vele gevallen kan achterhaald worden wanneer de boom in kwestie werd gekapt, tot op het jaar nauwkeurig, en soms kan er ook een seizoen opgeplakt worden.

De houten planken uit Maldegem kwamen van meerdere bomen, die zijn gekapt op verschillende tijdstippen. De oudste na 86 n.Chr., de jongste pas in de winter van 98 n.Chr. Het hout is dus niet doelbewust gekapt om er een bekisting mee te maken. Waarschijnlijk gaat het om planken die eerst voor iets anders gebruikt werden en nadien gerecupereerd zijn om een waterput te bouwen.

Met dendrochronologie kon achterhaald worden dat deze waterputten uit de tijd van de Romeinen stammen.

© THV-DH&G

Een dendrochronoloog neemt een boor- of zaagstaal van het archeologische hout, schuurt het nauwkeurig op en legt het onder de microscoop. Wat je dan te zien krijgt is een opeenvolging van laagjes: de jaarringen van de boom. Brede ringen in jaren met veel zon en neerslag, dunne ringen in jaren met langdurige droogte. De onderzoeker leest ze als een soort streepjescode, die overeenkomt met de ringen van andere bomen uit de streek. Die vergelijking levert meestal een heel precies jaartal op: de kapdatum van de boom.

De dendrochronoloog aan het werk

Romeinse houthonger

De bijna exacte datering van archeologisch hout uit tal van opgravingen, zet de deur open voor brede interpretaties van houtkap in het verleden. Je kan bijvoorbeeld de onderzoeksresultaten van het Romeins hout uit Maldegem samenvoegen met gelijkaardige gegevens uit een ruime regio. Niet alleen uit Vlaanderen, maar uit heel Gallië of Germanië. Dendrochronoloog Kristof Haneca was betrokken bij een diepgaand onderzoek daarover.

Wil je meer weten over de bouwwoede van de Romeinen? Luister dan naar Megastructures, een aflevering van onze podcast. De ArcheoToog.

<https://www.onroerenderfgoed.be/publicaties/de-archeotoog-de-romeinse-revolutie-megastructures>

"Daaruit hebben we geleerd dat de Romeinen een niet te stillen honger naar hout hadden", vertelt Kristof Haneca. "Hun bloeiende economie, groeiende bevolking en actieve, veeleisende leger verteerden hout alsof het niets was." Als brandstof, als bouw materiaal voor huizen of grote infrastructuurwerken, of simpelweg als planken om tonnen mee te maken. En voor schepen en karren om die tonnen, gevuld met graan of wijn, te transporteren natuurlijk.

"Het betekende een regelrechte aanslag op het landschap. De rijke bossen die Vlaanderen bedekten in de bronstijd en de ijzertijd werden massaal gekapt door de Romeinen, om te voldoen aan hun constante vraag naar hout", vervolgt Kristof. "We ontdekten dat er in de eerste en tweede eeuw na Christus, voor de productie van dagelijkse voorwerpen of constructiehout, bomen van meer dan 300 jaar oud gekapt zijn. Die moeten toen dus nog talrijk geweest zijn, in heel oude bossen." Vóór de Romeinen kwamen althans, want aan mooie liedjes komt altijd een einde.

"Uit de derde eeuw na Christus vinden de archeologen vooral veel jonger hout", besluit Kristof. "Een gevolg van de kaalslag die de Romeinen veroorzaakt hadden." De oude bomen waren op, de donkere wouden uit de oorlogsverslagen van Julius Caesar waren allemaal verdwenen. Het zou nog tot lang na de val van het Romeinse Rijk duren, vooraleer de bossen zich konden herstellen en de bomen weer oud konden worden.

PUBLIEKSWERKING

Archeologie is het verleden dat zich onder de grond bevindt, onzichtbaar voor het blote oog. En onbekend is onbemind. Het vraagt wat moeite en een goed verhaal om dat onzichtbare erfgoed tastbaar te maken. Gelukkig zijn er in Vlaanderen voldoende lokale projecten die het brede publiek in contact brengen met archeologie, met de praktijk én de resultaten ervan.

Syntheseonderzoek is de beste manier om het nut van archeologie voor het brede publiek te verduidelijken. Het is het moment waarop alle puzzelstukjes van een bepaalde periode, regio of materie samengelegd worden en de nieuwe inzichten ten tonele verschijnen in een ruimere context.

Op een opgraving vinden archeologen bijvoorbeeld scherven van een bepaald type van aardewerk. Maar hoe kan je dat breder kaderen en een echte betekenis geven? Door te onderzoeken waar er gelijkaardig aardewerk gevonden is. Is dat enkel in de naburige gemeenten, of ook in Noord-Frankrijk of Zuid-Italië? Het plaatst die lokale scherven in het juiste perspectief en levert nieuwe kennis op. Over handelsroutes of over de verspreiding van ambachtelijke technieken. Dat is tastbare kennis waarmee je een beeld kan vormen van het leven van toen. Net daarom zijn de resultaten van syntheseonderzoek uiterst geschikt om naar een breed publiek te brengen.

En dat gebeurt ook. In 2025 waren er enkele publieksprojecten die rechtstreeks voortkwamen uit nieuw syntheseonderzoek.

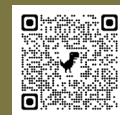
Pop-up over middeleeuws dierenbot in Brugge.

© FEYKE GERMONPRE

Raakvlak Brugge en de Vrije Universiteit Brussel lokten 2000 geïnteresseerden naar een pop-up tentoonstelling over middeleeuws dierenbot. De bezoekers kwamen er in contact met levend vee en zagen hoe archeologie ons meer leert over deze dieren.

Nog meer weten over rituelen in de bronstijd? Luister dan naar archeologe Tina Dyselincx in onze podcast De ArcheoToog.

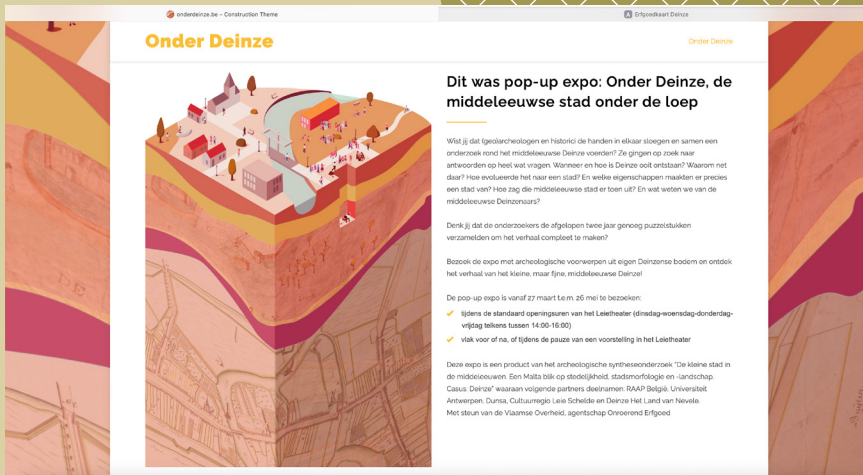
<https://www.onroerendergoed.be/publicaties/de-archeotoog-de-kelten-special-met-ex-situ>

Tentoonstelling over The Loop in depot De Zwarte Doos in Gent.

© DE LOOP&HOORNE.BY

The Loop in Gent is al vele jaren een rijke bron van nieuwe kennis over de streek, en dat leidt tot mooie publiekswerking. Het syntheseonderzoek over het leven op deze site in de late bronstijd leverde de tentoonstelling 'Offers, graven of voorraadkuilen' op. Een combinatie van vitrines vol vondsten, multimedia en infopanelen werd tot leven gebracht door middel van prachtige reconstructietekeningen en sfeervolle objectfotografie. Een avondlezing trapte de expo op gepaste wijze af.

In Deinze werd een onderzoek naar de oorsprong van de stad ondersteund met een educatief spel. Want hoe kan je beter bij kinderen interesse te wekken voor het verleden van de plek waar ze wonen, dan met speelgoed?

<https://onderdeinze.be>

 Wil je de fietsroute verkennen? Download dan de folder, die een handige gids is voor de ijzertijd in de regio Brugge.

https://raakvlak.be/wp-content/uploads/2024/07/fietstochtVLT_website.pdf

RAAKVLAK

BAAC

MONUMENT

Agentschap Omroerend Erfgoed

Een onderzoek naar de late ijzertijd ten westen van Leie en Schelde bracht de lokale bevolking in contact met plekken waar de Kelten ooit volop actief waren. Via een fietsroute door het Brugse Ommeland, een rondreizende tentoonstelling, lezingen en een erfgoedcafé in Boom kon je meer te weten komen over de ijzertijd vlak bij je deur.

DIEPER GRAVEN?

Wil je letterlijk wat dieper gaan graven in deze opgravingsresultaten?
Dat kan via deze links naar de Inventaris Onroerend Erfgoed en naar onze blogs

Het dagelijkse leven:

Wijnegem
Turnhoutsebaan - Kanaalstraat

Roeselare
Rennevoordestraat 24A

Herentals
Burchtstraat

Maldegem
Ringbaan Infrastructuur en Groenzone

Torhout
Stadskern I

Rituelen:

Mechelen
Kerkenbos

Tongeren
Elfde-Novemberwal

Maldegem
Ringbaan Infrastructuur en Groenzone

Moderne wetenschap:

Aliment, Syntheseonderzoek post-middeleeuwse evoluties in de veeteelt in Vlaanderen

Potten productie en prehistorische gemeenschappen. Syntheseonderzoek naar aardewerk uit de ijzertijd uit de Rupelstreek en Klein-Brabant

Maldegem
Ringbaan Infrastructuur en Groenzone

Publiekswerking:

Deinze
De kleine stad in de middeleeuwen

Brugge
Aliment

Gent
The Loop in de bronstijd

Oost- en West-Vlaanderen
Bewoning in de late ijzertijd ten westen van Leie en Schelde

Beluister 'm nu!

Seizoen 5 – **DE MIDDELEEUWEN**

Seizoen 4 – **DE ROMEINSE REVOLUTIE**

Seizoen 3 – **DE KELTEN**

Seizoen 2 – **DARK AGES**

Seizoen 1 – **PREHISTORIE**

nieuw

De ArcheoToog

een podcast over archeologie in Vlaanderen

